

О.М. Сахань, В.В. Гордейчук

Національний університет «Юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого», м. Харків

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ

Процес формування життєвої позиції молоді, її переконань та ідеалів, морально-етичних якостей, громадянської зрілості та політичної активності відбувається в складних реаліях українського сьогодення. Неможливо собі уявити не лише політичного, але й економічного і культурного життя в ХХІ столітті поза молодіжним ракурсом. З молоддю «доводиться рахуватися як з силою, яка вже сьогодні в багатьох аспектах визначає політичний, економічний і соціальний, культурний розвиток сучасного суспільства»¹. Саме від рівня соціально-політичної активності молодого покоління багато в чому залежатиме розвиток українського суспільства, зміст і характер майбутнього країни. Тому особливої актуальності набувають пошуки шляхів формування політичної активності молоді та форм її участі в соціально-політичному житті країни.

Не зважаючи на велику кількість напрямків і підходів, розробка проблеми політичної активності молоді далека від вирішення. Так, аналіз сучасного стану вивчення політичної активності істотно утруднюється тим, що існує велика кількість тлумачень терміна «політична активність», більшість з яких, до того ж, є дуже розмитими: одні автори наголошують на світоглядно ціннісній², а інші – і їх помітна більшість – на діяльнісній, поведінковій стороні політичної

---

¹ Зязюн І.А. Молодь напередодні ХХІ століття // Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб. – К., 1997. – С. 44.

² Див.: Социальная психология / Под ред. А. Л. Журавлева. – М.: Per Se, 2002. – 350 с. ; Овдієнко Л. Н. Когнітивний компонент змісту політичної освіти у соціокультурному контексті // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. – К., 2002. – Вип. 6 (9). – С. 131-142.

активності³. Ці тлумачення відображають еволюцію від спеціальних до більш загальних уявлень про досліджуване явище. Так, при розгляді форм політичної активності О. Шестопал, Л. Мілбрайт, Г. Дилигенський розглядають її як прояв політичної поведінки, а А. Марш, Д. Ольшанський, Н. Смелзер – як форми політичної участі або діяльності (Н. Дембицька).

З одного боку, молоді важко орієнтуватися в розмаїтті економічних, соціальних і політичних подій та їх оцінці, проте вона як «соціальний нерв суспільства» найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, виступає своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства, шукає засоби самовизначення, що певним чином розкривається через її політичну активність. Питанням самовизначення молоді, в умовах суспільно-політичних перетворень, що відбуваються в країні, її місцю в українському суспільстві, специфіці молодіжної субкультури приділили увагу І. Бекешкіна, Н. Победа, В. Рябіка, О. Вашутін, Н. Паніна, Д. Шелест та ін. Проблема формування політичних поглядів та навичок участі молоді у суспільно-політичному житті, визначенню зразків й механізмів її поведінки, впливу інститутів, які найглибше впливають на процес формування особистості присвячені роботи В. Бебик, М. Головатого, В. Ребкало. Ряд аспектів з приводу ціннісних орієнтацій молоді розглядали Е. Гансова, Ю. Оборотов, І. Попова, А. Ручка.

Набуття молоддю соціальної зрілості, життєвої компетентності, навичок громадянської та політичної активності можливо лише в процесі здійснення будь-якої суспільної діяльності. Це може бути діяльність громадських, волонтерських, політичних молодіжних організацій, органів самоврядування

---

³ Див.: Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського та ін. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. – 512 с. – С. 258; Овдієнко Л. Н. Когнітивний компонент змісту політичної освіти у соціокультурному контексті // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. – К., 2002. – Вип.6 (9). – С. 96-97; Ольшанський Д. В. Основы политической психологии. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 496 с. – С.154.

тощо. Сучасна українська молодь віддає перевагу активній життєвій позиції, підтримує політичний курс на здійснення демократичних реформ проте в реаліях українського сьогодення рівень громадської та політичної активності молоді участі у розбудові демократичного суспільства достатньо низький. Серед факторів, які впливають на формування низького рівня політичної активності молоді є стан самої політичної системи України, неструктурованість і непрозорість політичного простору, невизначеність національної ідеї, не вирішення глибинних соціальних проблем та низький життєвий рівень населення, в тому числі, молоді, що породжує високий рівень недовіри громадян до державних інституцій. Все це і не тільки сприяє формуванню фрагментарної і суперечливої політичної свідомості української молоді, зростанню в деякій її частині бунтарських і анархічних настроїв, а в іншій – появи нігілізму, абсентеїзму та апатії, обумовлює негативне ставлення молодих людей до політичної діяльності взагалі.

Наявність численних проблем у житті сучасної молоді, незадоволеність тим як вони вирішуються, інколи підштовхують її до спроб вирішити ці проблеми шляхом особистої участі у різного роду акціях соціального протесту, яка нерідко ініціюється політичними партіями або державними та регіональними владними структурами та багато в чому йде по лінії запозичення зарубіжних демократичних форм.

Найбільш масштабно політична активність української молоді проявилась у політичних процесах в 1991 і 2004 роках. Молоді люди, з притаманним їм юнацьким максималізмом, намагались змінити світ на краще, сподіваючись на швидкий результат щодо стрімкого втілення ідеалів демократії в Україні. Студенти усю Україну виходили на центральні площі своїх міст, облаштовували наметові містечка і готові були безкорисно стояти в мороз і холод до остаточної перемоги демократії.

Формування, масштаби, рівні та форми прояву політичної активності молоді можуть мати, як конструктивні, так і деструктивні наслідки, що потребує ретельного дослідження феномену політична активність. Політичну

активність слід розглядати з точки зору двох рівнів: з *орієнтаційно-ціннісного* (внутрішнього) рівня, який становить підґрунтя для другого – *поведінкового* (або зовнішнього) рівня⁴. Представлена модель наочно демонструє, що політична активність людини обумовлюється глибинними особистісними структурами, які становлять мотиваційно-ціннісну сферу її життя (інтересами, мотивами, потребами, настановленнями, переконаннями, цінностями). На цьому рівні політична активність не обов'язково означає безпосередню участь у політичному житті. Це скоріше своєрідна психологічне прилучення до нього: глибоке переживання гострих соціально-політичних проблем, бажання сформуванню певну соціальну позицію тощо. З іншого боку, саме на цьому рівні акумулюється потенціал активності, внутрішня готовність до дії, які проявляються в різних дієвих (поведінкових) формах політичної участі. Саме цінності – суб'єктивні уподобання людей, їх уявлення про бажані та небажані події, їх суспільну значущість – багато в чому обумовлюють специфіку поведінки особистості та її політичну діяльність⁵.

Ціннісна свідомість сучасної молоді формується в умовах важкого виходу країни з загальної кризи, безробіття, інфляції, стрімкого зростання цін, а для студентів – плати за освіту в не бюджетних вишах, корупції, злочинності тощо. Ці і не лише події та загальний негативний стан в державі призвели до того, що молодь виявилась однією з найбільш соціально занедбаних і найменш соціально захищених спільнот нашої країни, що молодіжне середовище розшарпують різні проблеми, що питома вага цих проблем вже давно перевищила критичну масу і загрожує соціальними вибухами. В сучасних умовах розвитку країни ще не сформована «критична маса» молодих людей, налаштованих на розвиток і самореалізацію, значна частина української молоді не хоче боротися за своє майбутнє, не цікавиться справами держави, суспільства і веде «конформістський» спосіб життя. Так, в студентському

---

⁴ Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії / В.І. Бортніков. – Луцьк: Вежа, 2007. – С.230.

⁵ Фліс І.М. Основні принципи формування політичної активності студентської молоді // ГІЛЕЯ (Науковий вісник): Збірник наукових праць. – К., 2008. – Вип.13. – С. 210.

середовищі, згідно результатам дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх юристів – студентів НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» м. Харкова (січень 2011 р.), більше половини респондентів (з 265 опитаних) зосереджені на пристосуванні до реалій життя. Ось чому такі традиційні цінності як «освіта» і «цікава робота» не вельми цінуються молодими людьми. Головним для молоді стають матеріальні блага та вигоди, які вони можуть отримати. Адже в українських реаліях рівень матеріальних благ розглядається як індикатор розвитку і самореалізації особистості.

Детермінантом активної політичної поведінки є сукупність політичних поглядів, цінностей, інтересів та переконань. Участь молоді в подіях 1991 та 2004 років є проявом зовнішнього рівня політичної активності, наслідком зростання конфліктного потенціалу молодого покоління та переконанням деякої його частини в необхідності боротися за реалізацію своїх цілей. Отже, участь української молоді у процесах державотворення має переважно тимчасовий, безсистемний характер і проявляється в протестних формах політичної активності.

Для підняття рівня політичної свідомості та придбання молодими людьми навичок політичної участі, формування інтересу до політики і громадської роботи державі слід приділити більше уваги формуванню внутрішнього рівня політичної активності. Так, Україні необхідно сформувати якісну систему політичної освіти, щоб допомогти сформувати ціннісні орієнтири, підвищити рівень політичної культури та свідомості, а також подолати байдужість молоді до політики та забезпечити для неї реальну можливість брати участь у політичному житті суспільства.

Низький рівень зацікавленості сучасної молоді політикою є проблемою не лише України, а й, напевно, усіх країн СНД. Так, на думку вчених, серед причин низького інтересу молоді до політики виділяють політичне незнання, якому протистоїть добра обізнаність в інших сферах, висока раціональність, за допомогою якої досягають поставлених цілей в особистому житті. Причиною такого незнання може бути складність, невизначеність соціальних, економічних

і політичних питань для тих, хто не має безпосереднього доступу до відповідної інформації. Незнання сприяють тому, що не формуються навички політичної участі, політичний досвід. Для більшості молоді політико-економічна сфера здається чимось «недосяжним», адже її не можна безпосередньо відчуті і вплинути на неї (особливо таке ставлення характерне для групи з низьким інтересом до політики). Крім того, існує певна особливість сприймання політичних новин, коментарів як розважальної інформації, а не важливої сторони життя. До того ж більшості громадян політика здається «брудною» справою для ледачих, нецікавих, зажерливих, примітивних людей⁶. Саме таке розчарування призводить до зниження інтересу та негативізму у ставленні до політики.

Серед осіб із високим рівнем інтересу до політики юнаків втричі більше ніж дівчат. Цю тенденцію можна пояснити впливом соціальних стереотипів, які орієнтують, що політика, участь у ній, політичне лідерство, політична активність є для жінок вторинним, бо для політичної сфери характерний такий тип відносин, що характеризується домінуванням, упевненістю, незалежністю⁷. Крім того, для українського суспільства в цілому та молоді зокрема, залишається актуальною наявність «радянського синдрому», тобто політичних догм та стереотипів. Незважаючи на свободу слова та плюралізм думок, в житті виникають випадки коли молода людина готова у своїх бажаннях щось практично зробити, висловити свої політичні думки, погляди, але мусить зрівняти свою думку із офіційною, бо не наважується діяти і говорити всупереч їй. Система стереотипів «забезпечує» молоду людину, соціальну групу, суспільство «окулярами», крізь які вони замість буття бачать схеми. Крім того, в Україні переважна більшість громадян мають індивідуальне або негативне ставлення до політичної влади, не бажаючи брати участь у політичному житті

---

⁶ Фліс І.М. Основні принципи формування політичної активності студентської молоді // ГІЛЕЯ (Науковий вісник): Збірник наукових праць. – К., 2008. – Вип.13. – С.214.

⁷ Хильки М.І. Політична активність студентської молоді у процесах державотворення. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua

та й особливо не цікавляться політикою⁸. В політичній свідомості громадян старшого покоління ще залишаються стереотипи тоталітарного минулого: однопартійність, соціалістична ідеологія та анти політична активність.

Поки не буде розвиненого механізму залучення та забезпечення реальної участі молоді у житті держави, регулювання участі молоді в політиці, формування інтересу до політики і навичок політичної роботи, самоорганізації молодих людей, важко очікувати зростання політичної активності молодого покоління. Але при залученні молоді до політики обов'язково необхідно враховувати двоїстість молоді. По-перше, молодь цінує демократичні цінності (свободу, незалежність, справедливість та інше) і, в той же час, не бажає контролю з боку держави за особистим життям. По-друге, молоді притаманна криза ідентичності, в якій звужується роль колективістських начал, наростає атомізація особистості у суспільстві. Молодь, а особливо студентська, постає й осередком найгостріших проблем суспільства в стані невизначеності. Тому притаманні соціальній системі суперечності дуже часто і, що важливо, в крайніх формах проявляються саме в молодіжному середовищі. Молодь знаходиться в такій життєвій ситуації, коли необхідно робити вибір не просто між різними цінностями: соціалістичною та капіталістичною, тоталітарною та демократичною, релігійною та атеїстичною, моральною та кримінальною. До того ж ускладнюється цей процес такими віковими особливостями молоді, як домінування емоційного сприйняття подій, відсутність необхідного життєвого досвіду та сформованих світоглядних принципів⁹. Крім того, необхідно враховувати, що такі фактори як сила соціальних норм, звичаїв; приклади лідерів, «кумирів»; пропаганда в засобах масової інформації; ступінь відкритості суспільства; індивідуальний досвід людини, її життєва ідеологія,

---

⁸ Сипко О.С. Політична свідомість і політична культура сучасної України: регіональні особливості в контексті проблеми формування української політичної нації // Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна № 518, 2001 р. – Вип. 3. Питання політології: Зб. наукових праць. – Х.: ХНУ, 2001. – С. 155.

⁹ Чопей В.С. Формування демократичних цінностей у сучасної студентської молоді як соціальне завдання // Нова парадигма: (журнал наукових праць). – Вип. 88. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С.25.

впливають на формування політичного світогляду молоді, її політичну культуру і в кінцевому результаті на політичну активність. Тому для покращення політичної активності держава повинна приділяти більше уваги інституту залучення молоді до політичного життя суспільства, тобто процесу створення умов для того, щоб молоді люди могли брати участь у політичному житті суспільства, який включає сукупність всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює певну систему політичних знань, норм, цінностей, установок, традицій, які дозволяють йому функціонувати в якості рівноправного політичного суб'єкта¹⁰. Таке залучення молоді проводиться чіткими, запланованими, необхідними діями держави, які називаються державною молодіжною політикою.

Отже, для вирішення проблем політичної активності молоді, з боку держави повинні бути створені певні умови для подальшого розвитку потенціалу активності молодих людей та забезпечення відповідної мотивації для його розкриття, підняття рівня політико-правової культури та виховання молоді. Необхідно навчити молодь «самостійно думати про державне життя, розуміти його задачі та самостійно діяти заради його цілей» (Ильїн І.А.). Для дійсно продуктивної політичної участі молоді необхідна її структурна самоорганізація, створення школи лідерства, підготовка професійних політиків, всіляка допомога з боку держави щодо функціонування молодіжних організацій, щоб у молоді був свій канал входження в політику на високому рівні. Якщо молодь буде підготовлена теоретично і практично до виконання державних і суспільних функцій, вона легко прийде на зміну старшому поколінню. Тому уже сьогодні державна молодіжна політика в Україні має стати в ряд пріоритетних напрямків діяльності держави із залученням до її здійснення на всіх рівнях, як державних органів, так і широкого загалу громадськості. Це дозволить забезпечити соціальне, культурне та економічне відтворення, прискорить розвиток держави та громадянського суспільства.

---

¹⁰ Денисова І.В. О роли социальных институтов в процес се политической социализации (социально-исторический аспект) // Социальные институты в истории. – Омск. – 1996. – С.78